

HUVAYDONING “ROHATI DIL” DOSTONI – TASAVVUFIY-MA’RIFIY G’OYALAR BADIY TALQINI

Ibrohimova Marjona

*Farg'ona davlat universiteti Filologiya
fakulteti 3-bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XVII–XVIII asr o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili Huvaydoning “Rohati dil” dostoni tahlil qilinadi. Asarda ilgari surilgan tasavvufiy, axloqiy-ma’rifiy g‘oyalar, inson kamoloti, nafs tarbiyasi va komil inson konsepsiyasi badiiy misollar asosida yoritiladi. Dostondagi ramziy obrazlar hamda muallifning ma’naviy qarashlari mumtoz adabiyot an’analari bilan bog‘liq holda tahlil etiladi.

KALIT SO‘ZLAR: Huvaydo, “Rohati dil”, doston, tasavvuf, ma’rifat, komil inson, ramziy obraz, axloqiy g‘oya.

ASOSIY QISM

Huvaydo o‘z ijodida tasavvufiy dunyoqarashni keng yoritgan adiblardan biridir. Uning “Rohati dil” dostoni ma’naviy poklanish, ruhiy kamolot va insonni ezgulikka yetaklash g‘oyalari bilan ajralib turadi. Doston nomining o‘ziyoq asarning asosiy maqsadini – qalbni oromga yetkazish, insonni ma’naviy jihatdan yuksaltirishni anglatadi.

“Rohati dil” dostonida tasavvuf ta’limotining muhim masalalari – nafs bilan kurash, sabr-qanoat, tavba, haqiqiy muhabbat va Allohga yetishish yo‘llari yoritiladi. Shoir ushbu tushunchalarni quruq nasihat tarzida emas, balki badiiy obrazlar va ramzlar orqali ochib beradi. Nafs insonni tubanlikka yetaklovchi kuch sifatida tasvirlanib, unga qarshi ma’rifat va iymon asosiy qurol sifatida ko‘rsatiladi.

Dostonda axloq masalasi alohida o‘rin egallaydi. Huvaydo insonni kamolga yetkazuvchi fazilatlar – rostgo‘ylik, halollik, mehr-shafqat va tavozeni ulug‘laydi. Asar orqali muallif jamiyatdagi illatlarga tanqidiy munosabat bildirib, o‘quvchini o‘zini anglashga, ichki dunyosini poklashga da’vat etadi. “Rohati dil” dostoni ramziy tasvirlarga boy. Qalb, yo‘l, nur, zulmat kabi obrazlar inson ruhiy holatini ifodalaydi. Bu ramzlar tasavvufiy adabiyot an’anasiga xos bo‘lib, mazmunning chuqurlashishiga xizmat qiladi. Shoirning tili sodda, ammo ma’nodordir, bu esa asarning keng kitobxonlar ommasi tomonidan tushunilishiga imkon yaratadi.

Huvaydoning “Rohati dil” dostonida komil inson obrazi tasavvuf ta’limotining markaziy masalalaridan biri sifatida talqin qilinadi. Shoir nazarida komil inson – bu faqatgina ilm egasi emas, balki nafsini jilovlay olgan, qalbi pok, amali va niyati uyg‘un shaxsdir. Doston qahramonlari orqali muallif insonning ruhiy kamolot bosqichlarini

ko'rsatib beradi. Bu jarayonda sabr, shukr, riyozat va ma'rifat asosiy tayanch nuqtalar sifatida tasvirlanadi.

Komil inson timsoli tasviri orqali Huvaydo o'quvchini o'z ustida ishlashga, ichki dunyosini tahlil qilishga chorlaydi. Bu jihat "Rohati dil" dostonini faqat adabiy asar emas, balki ma'naviy qo'llanma darajasiga ko'taradi. "Rohati dil" dostoni tarbiyaviy ahamiyati bilan ham alohida ahamiyatga ega. Unda yosh avlodni to'g'ri yo'lga boshlash, axloqiy me'yorlarni shakllantirish masalalari ustuvor hisoblanadi. Shoir jaholatni eng katta dushman sifatida qoralab, ilm va ma'rifatni insonni najotga yetkazuvchi kuch deb biladi. Asarda dunyoga haddan ziyod bog'lanish, kibr va manmanlik kabi nuqsonlar keskin tanqid qilinadi. Shu bilan birga, kamtarlik, mehr-shafqat, insonparvarlik kabi fazilatlar ulug'lanadi. Bu g'oyalar bugungi globallashuv davrida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Huvaydo "Rohati dil" dostonida xalqona ifodalar bilan mumtoz adabiy tilni uyg'unlashtira olgan. Asarda fors-tojik va arab tiliga mansub tasavvufiy atamalar bilan bir qatorda, sodda va tushunarli iboralar ham keng qo'llanilgan. Bu esa dostonning didaktik ta'sirini kuchaytiradi.

Shoirning hikmatli baytlari o'quvchini chuqur mulohazaga chorlaydi. Baytlardagi badiiy san'atlar, ayniqsa, ramz va tashbehtar asar mazmunining falsafiy teranligini oshiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Huvaydoning "Rohati dil" dostoni o'zbek mumtoz adabiyotida tasavvufiy-falsafiy tafakkurning yorqin namunasi hisoblanadi. Asarda ilgari surilgan ma'naviy-axloqiy g'oyalar insonni komillikka yetaklashga xizmat qiladi. Doston nafaqat adabiy meros, balki insoniylik, axloq va imon haqidagi muhim saboqlar manbai sifatida ham qimmatlidir. "Rohati dil" bugungi o'quvchini ham o'zini anglashga, ruhiy poklanishga va ezgu hayot yo'lini tanlashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Huvaydo. Rohati dil. – Toshkent: Fan, 1991.
2. Karimov N. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
3. Haqqulov I. Tasavvuf va mumtoz adabiyot. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006.
4. Rustamov A. Mumtoz she'riyat poetikasi. – Toshkent: Fan, 1999.
5. Fitrat A. Adabiyot qoidalari. – Toshkent: Sharq, 1995.
6. Qayumov A. O'zbek adabiyoti tarixi masalalari. – Toshkent: Universitet, 2000.
7. Is'hoqov M. Tasavvuf terminlari izohli lug'ati. – Toshkent: Akademyashr, 2012.